

cemâl-i
Halvetî

şemsiyye

Hız. Ebubekir'in 100 Sözü ve Şerhleri

Çevirenler:

Ömer Çınar - Fakirullah Yıldız - Abdullah Yasir İslamoğlu

TASAVVUF
KLASİKLERİ

KAREKODLU
TAHKİKLİ NEŞİR

SUFI
KİTAP

SUNUŞ

Halvetîlik tarikatı, kırktan fazla şubesiyle Osmanlı coğrafyasında en çok teveccüh görmüş, en yaygın tarikatların başında sayılabilir. Bu tarikatın Osmanlı başkenti olan İstanbul'da kökleşmesi ise şehrin abide yapılarından biri olan Koca Mustafa Paşa camisinin yanbaşı adına yaptırılan dergâh ile Cemâl-i Halvetî (ö. 1494) sayesinde. Osmanlı merkez devlet teşkilatı içerisinde bilhassa Yavuz ve Kanunî zamanında hem ilmiye hem de kalemiyede adını duyuran önemli isimlerle yakın akrabalık bağı bulunan Cemal-i Halvetî, haddizatında Sultan II. Bayezıt'ın teveccüh ve ihtiram ettiği bir şeyh-i fâzıldır. Buna rağmen, hazretin günümüze intikal eden pek çok eseri insanımıza meçhuldür. Menkıbeleriyle tarih kitaplarına girmiş ve öğütleriyle beş asırdır yaşamakta devam etmiş, Halvetî yolunun sâlikleri tarafından timsâl kabul edilmiş bu yüce şahsın eserlerinin bugüne değin güzel Türkçemize çevrilmemiş olması nasıl ifade olunabilir? Ne ile izah edilebilir? İhmal mi, tekasül mü, vefasızlık mı ya da bigânelik mi? Ne dersek diyelim, yazma eserler kütüphanelerinde metruk bir halde kalmış, hamiyetperver araştırmacıların himmetini intizar eden bu önemli eserleri Sufi Kitap günümüz nesillerine ulaştırmayı bir vazife addetmektedir. Cemâl-i Halvetî hazretlerinin bu önemli telifatını, bir ilmi yöntem olan tahkikli neşir ile dilimize kazandıran değerli mütercimlere yayınevi olarak

teşekkür etmek bir vecibe olsa gerektir. Bununla beraber, beş ayrı kitap halinde Türkçeye çevrilmesi tasarlanan bu Arapça mensur eserlerin, Cemâl-i Halvetî külliyyatı şeklinde basılmasına vesile olmak ve bu bergüzide yazmaları kıymetli okurun istifadesine bir kitap suretinde sunmak ise herşeyden öte bir bahtiyarlıktır.

Sufi Kitap

ÖNSÖZ

İlâhî marifetlerin araştırılıp yorumlanmasında zamanının Muhyiddin İbnü'l-Arabî'si kabul edilen ve gerek müellefatı ve gerekse yetiştirdiği talebeleriyle IX/XV. asrın önde gelen şahsiyetlerinden olan Cemâl-i Halvetî'nin, tasavvuf tarihi ve Anadolu'da gelişen tasavvufî düşünce açısından en önemli özelliği, Halvetiyye tarikatının İstanbul'daki ilk büyük temsilcisi olmasıdır. Hatta Hüseyin Vassâf'a göre İstanbul'da ilk Halvetî âyininini Cemâl-i Halvetî icra etmiştir.

Osmanlı vezirlerinden Pîrî Mehmed Paşa'nın babası olan Cemâl-i Halveti, şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâli Efendi'nin amcası; tefsir, hadis, fıkıh, ahlâk, edebiyat ve tıp gibi konulara dair birçok eser kaleme almış olan meşhûr Osmanlı âlimlerinden Cemâleddin Aksarayî'nin de torunu olup kurucusu olduğu Halvetiyye'nin Cemâliyye kolundan Sünbüliyye, Şa'baniyye, Assâliyye ve Bahşiyye kolları doğmuş ve Kasım Çelebî, Şeyh Sinan-ı Erdebilî, Şeyh Üveys Dede, Bâyezid-i Rûmî, Hayreddin Tokadî ve kendisinden sonra postnişîn olan Sünbül Efendi gibi halifeler yetiştirmiştir.

Sultan II. Bâyezid, şehzadelîği döneminde Amasya'da vali iken Cemâl-i Halvetî'yle görüşüp kendisinin sohbetinden istifade etmiş ve tahta oturunca Cemâl-i Halvetî'yi İstanbul'a davet

etmiştir. Vezir Koca Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve bugün kendi adıyla anılan cami ve külliyesinin meşihatına tayin olunan ve dokuz yıl burada halkı irşad eden Cemâl-i Halvetî'yi, Sultan II. Bâyezid bu hankahda iki defa ziyaret etmiştir.

Tasavvuf, tefsir ve hadise dair onlarca eser kaleme alan ve aynı zamanda şair olan Cemâl-i Halvetî'nin **Şemsiyye** isimli bu eseri, Halvetî tarafından 887/1482-83 tarihinde yazılmış olup eserin mukaddimesinde de belirtildiği üzere Sultan II. Bâyezid'in oğlu Şehzade Ahmed'e hediye edilen eserde Hazret-i Ebubekir'in *-radiya'llâhu anh-* yüz sözü tasavvufî olarak şerh edilmiştir.

Daha evvel üzerine yapılan herhangi bir çalışmaya rastlamadığımız **Şemsiyye**'nin kütüphane koleksiyonlarında tarafımızdan üç nüshası tespit edilmiş olup bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Cemâl-i Halvetî'nin hayatı ve eserleri tanıtılmış, eserin nüsha tavsifi yapıp muhtevasına dair bilgi verilmiştir. Birinci bölümde eserin tercüme metni, ikinci bölümde eserde geçen tasavvufî kavramlara dair okuyucuya kolaylık olması düşünlülerek muhtasar bir tasavvuf ıstılahları sözlüğü hazırlanmıştır. Son olarak eserin sonundaki kare kodda ise üç yazma eserden türetilen bu kıymetli çalışmanın Arapça tahkikli metni verilmiş olup ilgililerin istifadesine sunulmuştur.

Şemsiyye'nin tahkikli metni, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu 001525/001 demirbaş numarasıyla 1b-51b varakları arasında kayıtlı olan nüshaya göre oluşturulmuştur. Bu nüsha, Millet Yazma Eser Kütüphanesi 34 Ae Şerîyye 1330/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüshayla karşılaştırılmış ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Eserin bir diğer nüsha ise İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1555/2 arşiv numarasında (ilk 54 söz) ve OE Yz 1843/1 arşiv numarasında (geri kalan 56 söz) olmak üzere iki farklı demirbaş numarasında kayıtlı olup nüshanın varaklarında mürekkep dağılması mevcut olması dolayısıyla lüzumu halinde bu nüshaya müracaat edilmiştir.

Halvetî'nin Arapça kaleme aldığı bütün eserleri tarafımızdan yayına hazırlanmakta olup "Cemâl-i Halvetî Kitaplığı"nın ilk eseri olan bu çalışma metninde rastlanabilecek hataların mütercimlerin tercüme hatası olduğunu aziz okuyucuların bilgisine arz eder, nazar-ı müsamahayla bakmalarını istirham ederiz. Nakıs olan kulunun fiilini, sevdiği ve razı olduğu işlere muvafık kılan ve dahi mükemmel olan Allahu Teâlâ hazretlerinden eserden azamî istifade nasip etmesini niyaz ederiz.

Ömer Çınar - Fakirullah Yıldız

Abdullah Yasir İslamoğlu

İstanbul 2022

GİRİŞ

CEMÂL-İ HALVETÎ'NİN HAYATI

İsmi Muhammed olup doğum tarihi bilinmemektedir. Doğum yeri hususunda kaynaklarda ihtilaf mevcuttur. Kimi kaynaklarda Aksaray'da,¹ kimi kaynaklarda ise Amasya'da² doğduğu ifade edilmiştir. Hüseyin Vassâf doğum yerinin Karaman olduğunu,³ Bursalı Mehmet Tahir ise aslen Karamanlı olup Amasya doğumlu olduğunu belirtmiştir.⁴ Cemâl-i Halvetî'nin kaynaklarda mahlası "Cemâlî,"⁵ "Cemâleddîn,"⁶ "Cemâl el-Halvetî"⁷ ve "Cemâl-i Halvetî,"⁸ lakabı "Hamîdüddîn";⁹ künyesi Ebu'l-Füyûzât;¹⁰ şö-

- 1 Sinanüddîn Yûsuf bin Ya'kub el-Halvetî, **Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-ı Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye**, İstanbul, 1290, s. 16; Harîrizâde Kemâleddin, **Tibyânü'l-Vesâil**, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Koleksiyonu, nr. 430, vr. 245b; Cemâleddin Hulvî, **Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye**, haz. Serhan Tayşi, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993; s. 427.
- 2 Abdurrahman Câmî, **Evliyâ Menkıbeleri: (Nefahâtü'l-Üns)**, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İstanbul, Marifet Yayınları, 1995, s. 579; Sadık Vîcdanî, **Tomâr-ı Turuk-ı Âliye**, haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1995, 206.
- 3 Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefine-i Evliyâ-i Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr**, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, c. III, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 323.
- 4 Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, haz. Mehmet Ali Yekta Saraç, c. I, TÜBA Yayınları, Ankara, 2016, s. 51.
- 5 Hulvî, **age.**, 427.
- 6 Hüseyin Vassâf, **age.**, s. 323.
- 7 Sadık Vîcdanî, **age.**, 206.
- 8 Sinanüddîn Yûsuf bin Ya'kub el-Halvetî, **age.**, 17.
- 9 Hüseyin Vassâf, **age.**, s. 323; Hulvî, **age.**, 427.
- 10 Hüseyin Vassâf, **age.**, s. 323; Hulvî, **age.**, 427.

reti “Çelebî”¹¹ ve “Çelebî Halîfe”¹² şeklinde geçmekte olup nesebi Hazret-i Ebûbekir’e -*radıyallâhu anh*- dayanmaktadır.¹³ Sâdık Vîcdânî, Cemâl-i Halvetî’nin tam künyesinin **Tıbyân**’da “Ârif-i billâh eş-Şeyh Ebu’l-Füyûzât Muhammed Hamîdüddîn el-Cemâlî el-Bekrî el-mülekkab be-Cemâl Halvetî, Çelebi Halife diye bilinen Sultan el-Aksarayî bin Mahmûd bin Muhammed bin Cemâleddîn el-Aksarayî” şeklinde kaydedildiğini belirtmiştir.¹⁴

Osmanlı vezirlerinden Pîrî Mehmed Paşa’nın babası olan Cemâl-i Halveti, şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemâlî Efendi’nin amcası; tefsir, hadis, fıkıh, ahlâk, edebiyat ve tıp gibi konulara dair birçok eser kaleme almış olan meşhûr Osmanlı âlimlerinden Cemâleddin Aksarayî’nin de torunudur.

İlk tahsilini doğduğu yerde tamamlayan Cemâl-i Halveti, daha sonra İstanbul’a gitti. İstanbul’da Medrese ilimleriyle meşgulken tasavvufî hayata meyletti.¹⁵ Taşköprüzâde **Şekâik**’te, kendisinin **Muhtasaru’t-Telhîs**’i okurken tasavvuf yoluna meylettğini ve Halvetî tarikatına mensup Şeyh Alâeddîn’in halifesi olan Şeyh Abdullâh-ı Karamanî’ye intisap ettiğini kaydeder.¹⁶ Sadık Vîcdânî ve Hulvî, kendisinin önce Hacı Halife’ye intisap ettiğini, sülûkunu tamamladıktan sonra bu zattan icazet aldığını, fakat içindeki mana ateşinin teskin olmaması nedeniyle mürşid bulmak için seyahate çıktığını ve Abdullah-ı Karamanî’ye mülâki olup kendisine intisap ettiğini kaydederler.¹⁷ Cemâl-i Halvetî’nin tasavvuf yoluna ve sülûke meyletmesini Hulvî şöyle zikreder:

11 Sinanüddîn Yûsuf bin Ya’kub el-Halvetî, **age.**, 17.

12 Hüseyin Vassâf, **age.**, s. 323; Hulvî, **age.**, 427.

13 Hüseyin Vassâf, **age.**, s. 323; Hulvî, **age.**, 427.

14 Sadık Vîcdânî, **age.**, 206.

15 Tayşî, “Cemâl-i Halvetî”, DİA, VII/302

16 Ebu’l-Hayr İsmâüddin Ahmed Efendi Taşköprüzâde, **eş-Şekâiku’n-Nu’mâniyye fi Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye**, tahk. Ahmet Suphi Furat, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 267.

17 Hulvî, **age.**, 428-429; Sadık Vîcdânî, **age.**, 206.

“Kendi akrabalarından biri o sırada Kazasker bulunuyordu. Kendisi memuriyetinde yükselmek için devrinin ilmî geleneği icabı olarak onu ziyarete gelmiş, bazı ilmî ve hususî konularda sohbet ederken o esnada bir tellal oradan geçerek bir Kur’ân-ı Kerîm’in satılık olduğunu ilan etmişti. Kazasker tellalı çağırıp fiyatını çok bulup almaktan vazgeçti. Henüz tellal huzurdan ayrılmadan başka bir zat ruhsat alıp huzura girerek Kazasker’e: “Sultanım! Geçen gün bana söyleyip bulursan al dediğin o nefis atı size aldım. Gayet hoş ve nefis bir hayvandır. Bir görüp inceleyiniz” dedi. Kazasker hayvanı görünce çok beğendi. O zata değerini sordu. O zat on bin akçe olduğunu söyledi. Kazasker hemen parasını çıkarıp verdi. Çelebi Efendi bu hâle çok üzüldü. Nefsini levm ederek kendi kendine hitapla: “Ey nefsim! Sen de bu taifenin seçkinlerinden olmak istiyorsun öyle mi? Onlar bir Kur’ân’a üç yüz akçeyi çok görüp bir hayvana gözlerini kırpmadan on bin akçe verenlerdir. Sen âhiret kazasına çalışan, Mevlâ’ya yakınlık yollarına varlıklarını adayan tarikat büyüklerinin peşine düş. Eğer böyle yapmazsan işte bunlar gibi olur; ilimle amel etmeyen, sonra âhiret gününde pişmanlıkla aklı başından giden: “Eyvah ben ne yaptım, kendimi ateşlere attım” diyenlerden olursun” dedi. Bu hislerle Çelebi Efendi tarikata yöneldi İstanbul’da irşad postunda oturan Zeyniyye tarikatının halife ve müridlerinden Hacı Halife’ye (ö. 894/1488-89) biat etti.”¹⁸

Cemâl-i Halvetî daha sonra Tokat’a giderek Halvetî şeyhlerinden Şeyh Tahir veya Şeyh Tahirzâde’ye intisap etmiştir. Hulvî, Cemâl-i Halvetî’nin Şeyh Tahirzâde’nin yanında tarikatı tamamlayıp hakikat ilmini öğrenmezden evvel şeyhinin vefat ettiğini, sonrasında Şeyh Yahya Şirvanî’ye hizmet arz etmek üzere Şirvan’a doğru yola çıktığını belirtir.¹⁹ Vassâf ise Cemâl-i Halvetî’nin, şeyhine bir hayli hizmetten sonra şeyhinin tavsiyesiyle Şirvan’a doğru yola koyulduğunu kaydeder.²⁰ Sinanüddîn Yûsuf bin Ya’kub el-Halvetî ise Şeyh Tahir Efendi’nin Cemâl-i Halvetî’yi bir müddet irşadından sonra onu irşada istitaatinin bu kadar olduğunu, artık Seyyid Yahya Şirvanî’ye varması gerektiğini işaret ettiğini zikreder.²¹

18 Hulvî, **age.**, 428.

19 Hulvî, **age.**, 430.

20 Hüseyin Vassâf, **age.**, s. 324.

21 Sinanüddîn Yûsuf bin Ya’kub el-Halvetî, **age.**, 18.

Şiir:

جامع مجمل ومفصل آدمست * نور سلطانت وعین عالمست
هرکه آدم را بداند عارفست * جز هو الله أحد را کافرست⁵²

4. Söz

احرص على الموت تُوهب لك الحيوة

“Ölümü arzula ki sana hayat bahşedilsin!”

Ey mevhibelere elde etmeye istekli olan kimse, bu sözün açıklamasını iyice dinle!

Ölüme karşı hırslı olmak, onu istemek, ihtiyarî ölümü istemekle ilgilidir. Bu ölümün fiil, sıfat ve zat olarak gerçekleşmesi Mümit ve Kabız gibi veya bu ikisinden başka kahr isimlerinin tecellisi olmadan olmaz. Hak kime bu isimleriyle tecelli ederse varlıkta fani olur ve nurlu bir varlıkta baki, ezeli bir hayatla da diri olur. Habib-i Edib *-sallallâhu aleyhi ve sellem-* Efendimiz: “Ölmeden önce ölünüz” buyurarak buna işaret eder. Yani fiil, sıfat ve zat olarak ölün demektir.

Ölümünden kasıt tövbe de olabilir. Nitekim Cenab-ı Hak: “Tövbe eden, nefsinin öldürür” buyurur.

Hayattan kasıt da O’nun cemalinin nurlarıyla kalbin dirilmesi ve hayatı olabilir. Nitekim Cenab-ı Hak: “Ölü iken dirilttiğimiz

52 Mücmel ve mufassal olanı cem eden âdemdir
Âdem, sultanın nuru ve âlemin özüdür
Âdemi bilen kişi ârifdir;
“O, Allah’tır, bir tek tir”in dışındakileri münkirdir.

kimse gibi midir?"⁵³ buyurmuştur. Yani bu diriltme cemalimizin nuruyla olmuştur der.

Ölümünden kasıt nefsin, kendisi sayesinde ölü kalplerin dirildiği rabbanî bir ârife teslim etmek olabilir. Bu ârif kimse kalbi dirilttiği gibi, ruhu ve diğer insanî kuvveleri de diriltir.

Ölümünden kasıt; beyaz ölüm, yani açlık olabilir. Çünkü açlık bâtını nurlandırır ve kalbi pak eder.

Ölümünden kasıt; sâlike rabbanî aşk kılıcıyla gelen ölüm olabilir. Nitekim Cenab-ı Hak kudsî hadiste buna şöyle işaret eder: "Kim beni severse onu öldürürüm. Öldürdüğüm kimsenin diyeti de ben olurum."

Bayezid-i Bistamî -rahmetullâhi aleyh-: "Aşkî tarafından öldürülen kimsenin diyeti, Rahman'a kavuşmaktır" der. Eğer öldüren maşuk olursa öldürülen de diri ve ebedî olur. Yine Cenab-ı Hak: "Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölmüşler sanmayın! Aksine onlar hep hayattadırlar, Rablerinin katında rızıklandırılırlar."⁵⁴ buyurur.

Kimin aşkı kendisini öldürmüştü o artık her şeyi Allah'tan bilir. Durum böyle olunca din niçin var, küfür niçin var denmez ve bu sorular ortadan kalkar. Şeyh Mağribî -rahmetullâhi aleyh- buna şu dörtlüğüyle işaret etmiştir:

Şiir:

حدیث کفر دین پیشم مگو زیرا من مسکین

بجز رویش نمی بینم بجز مویش نمیدانم

تویی مطلوب معبودم تویی مقصود مسجودم

اگر در مسجد اقصی و اگر در دیر مشهودم⁵⁵

53 En'âm 6/122.

54 Âli İmrân 3/169.

55 Yanımda din inkârının sözünü etme; çünkü ben miskin
Onun yüzü dışındakini görmüyor, onun saçı dışındakini bilmiyorum

5. Söz

ليس مع الصبر مصيبة ولا مع الجزع فائدة

“Sabırda musibet, sızlanmakta da fayda yoktur.”

Ey sabırlı kimse, şimdi bu sözün açıklamasını iyice dinle!

Hazret-i Ebubekir’e -*radıyallâhu anh*- bu sözyle “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanın” demiş olmaktadır. Kim rabbanî ahlakla ahlaklanırsa mutlaka cennete girer. Nitekim Resulü’s-Sakaleyn -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- Efendimiz, Hazret-i Ebubekir’e -*radıyallâhu anh*-: “Allah’ın doksan dokuz ahlakı vardır ki kim bunlarla ahlaklanırsa cennete girer” buyurunca Hazret-i Sıddık -*radıyallâhu anh*- “Ey Allah’ın elçisi! Bende onlardan birisi var mı?” diye sorunca Peygamberimiz -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- “Evet sende hepsi vardır.” buyurmuştur.

Bu isimlerin hepsinin Hazret-i Ebubekir’de -*radıyallâhu anh*- olması için kahır isimlerinin de kendisinde olması gerekir. Resul-i Ekrem -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- Efendimiz “Allah’ın doksan dokuz ismi vardır, onları sayan cennete girer.” buyurmuştur. Muhakkik âlimlere göre isimleri saymak demek, vahidiyet mertebesinde yaratılmışlık nakışlarından fani olmak, ahadiyet mertebesindeki beka ile baki olmakla tahakkukunu gerçekleştirmek demektir. İsimlerle ahlaklanarak onları saymak ise mütabaatın istikametiyle elde edilen cennete girmeyi gerektirir. Nitekim Cenab-ı Hak: “İşte varis olacak olanlar böyleleridir: Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedi kalacaklardır.”⁵⁶ buyurarak buna işaret eder.

Talep ettiğim mabudum sensin, secde edip yöneldiğim sen
Seni ister Mescid-i Aksa’da ister kilisede göreyim

İsimlerle ahlaklanmak, fiil cennetine girmeye vesile olur. Bu cennet lezzetli meyveler, içecekler ve başka şeylerin olduğu sûrî cennettir. Bu cennete amel cenneti de denir. Çünkü amellerin sonucudur.

İsimlerle ahlaklanmak, sıfat cennetine girmeye vesile olur. Bu cennet, İlahî isim ve sıfat tecellilerine dayanan manevi cennettir. Buraya kalp cenneti de denir. Çünkü kalbin eylemlerinin sonucu olan bir cennettir.

Son olarak isimlerle ahlaklanmak, zat cennetine girmeye vesile olur. Bu cennet mutlak cemali müşahade etmeye dayanır ve ruh cenneti olarak da isimlendirilir. Çünkü ruhî amellerinin sonucu olan bir cennettir.

Sabrın kaynağının Hakk'ın kullarına Sabûr ismiyle zuhur etmesi olduğunu bil! Hak kime bu ismiyle tecelli eder, nurunun bu kulun kalbinde ortaya çıkmasını sağlar ve kimde bu nur ortaya çıkarsa Hazret-i Eyüb *-aleyhi's-selam-* ve diğerleri gibi bela ve musibeti tadar. Hazret-i Eyüb'ün *-aleyhi's-selam-* sağlığı kavuştuğunda Rabbine: "Ben derde uğradım"⁵⁷ dediği görülmez mi?

Aşığın musibeti hicapla perdelenmiş olması, Allah'a ulaşmış ve ârif olmuş kimsenin musibetiye Hakk'ın yakınlığından uzak olmasıdır. Sonuç olarak her hastalığın bir şifası, karanlığın aydınlığı, ölümün dirilmesi ve her cehaletin bilgiye açılan bir yönü vardır. Şeyh Abdürrezzak Kaşanî'nin dediği gibi: "O'nun mutlak cemalinin celali vardır. Bu celal, tecelli ettiğinde O'nun her şeyi kahır ediciliğidir. O zaman O'nu görecektir kimse kalmaz. O'nda cemal üstünlüğü vardır. Yine bize yakınlaştığı bir yakınlaşması vardır. Bu yakınlaşması O'nun varlıkta zuhur etmesidir."

Şiir:

جمالک فی کل الحقائق سائر * وليس له إلا جلالک سائر⁵⁸

57 Enbiya 21/83.

58 Cemalin tüm hakikatlerde dolaşırken

Celalinden başka yok örtüsü

(Şüphesiz güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, güçlkle beraber bir kolaylık vardır)⁵⁹ buyurarak Cenab-ı Hak buna işaret eder.

Hazret-i Sıddık -*radıyallâhu anı*- “Sızlanmakta fayda yoktur” derken aşkın hallerine dayanın, o zaman aşkın güzelliğini görürsünüz; aşkın güzelliğini gördüğünüzde fiil, sıfat ve zat olarak fani olursunuz, demek istemektedir.

Şiir:

مرا عشقت چنان گم کرد از من * که من خود را اگر جویم نیابم
مرا عشق تو فانی کرد از من * چو دید از خود بغایت در عذابم
چنان فانی شدم اکنون بعشقت * که غیر عشق تو چیزی نیابم
کنون از مغربی رستم بکلی * که از مشرق برآمد افتابم⁶⁰

6. Söz

الموت أشد ما قبله وأهون ما بعده

“Ölüm öncesi hayat daha çetin, sonrası ise daha kolaydır.”

Ey Hakk’a yönelen, bu sözün açıklamasına kulak ver!

⁵⁹ İnşirâh 94/5-6.

⁶⁰ Aşkın o kadar beni benden aldı ki
Kendimi arasam da bulamıyorum
Senin aşkın beni benden fani etti
Kendimi görmekten dolayı hayli azap çekiyorum
Şimdi aşkınla öylesine fena buldum ki
Aşkından başka bir şey bulamıyorum
Şu an Mağribî olmaktan külliye kurtuldum
Çünkü güneşim doğudan yükseldi

Sözdeki ölümden kasıt kalbin Hakk'ın eserlerine muhabbet beslerken ölmesidir. Bu ölüm ve ayrılık asli vatandan ayrılmaktan daha çetin bir ayrılıktır. Peygamberimiz -*sallallâhu aleyhi ve sellem*- "Vatan sevgisi imandandır" kavliyle buna işaret buyurur. Yani bu sevgi, şühudî imandır. Fakat Allah'a kavuşmayı görememeğe nispetle bu daha kolaydır.

Yine ölümden kasıt sâlikin Allah'ın nurunda ölmesi olabilir. Bu, sıfatların nurunda fani olmaktan daha çetin bir durumdur. Çünkü sıfatlarda fani olmakta bir taayyün varken Allah'ta fani olmanın bir taayyünü yoktur. Fakat bu da fena fi'l-fenadan daha ehven bir durumdur. Cenab-ı Hak "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır."⁶¹ buyurarak buna işaret eder.

Sâlikin ezeli hayatla sıfatlanması için bu ölümü istemesi gerekir. Böylelikle Hak kendisine Hay ismiyle tecelli eder ve bu ismin sahibine Hay olanın kulu denir. Sonuç olarak, Hak bir kuluna isimlerinden bir isimle tecelli ettiğinde kul bu isme izafe edilir. Çünkü kul Hakk'ın suretidir ve Hak onunla bilinir. İşte tam da bu yüzden insan veya diğer canlıların her birine âlem denir. Çünkü âlem alametten türetilmiştir. Alamet de kendisiyle bir şeyin bilindiği şey demektir. Alamet kelimesinin ıstılahî karşılığıysa Allah'tan başka her şey demektir. Çünkü bu «başka» olan her şeyle Allah, sıfat ve isimleri cihetinden bilinir. Dolayısıyla âlemdaki fertlerin her birisi ilahî isimlerden bir isimdir. O isimlerin birisinin has bir suretidir.

Akl-ı evvel, tüm ilmi hakikatleri ve onların suretlerini icmalî olarak kuşatması yönünden kendisiyle Rahman ismi ve küllî nefsin bilindiği küllî bir âlemdir. Akl-ı evvelle küllî nefis bilinir. Çünkü akl-ı evvelin icmalen kapsadığı her parçayı küllî nefis tafsilen kapsar. Dolayısıyla küllî nefis de küllî bir âlemdir ve onunla Rahim ismi ve insan-ı kâmil mertebesi bilinir. İnsan-ı kâmil bunların her birisini toplayıcıdır. Bu toplayıcılık ruhunun mer-

61 Kasas 28/88.

tebesinde icmalî ve kalbinin mertebesinde tafsilâdır. Dolayısıyla insan-ı kâmil mertebesi de küllî bir âlemdir ve kendisiyle bütün isimleri kendisinde cem' eden Allah ismi bilinir.

Âlemin fertlerinin her birisi, aynı zamanda, kendisiyle Hakk'ın isimlerinin bilindiği bir âlemse bu yönden baktığımızda âlemler sonsuzdur. Akl-ı evvel ve küllî nefis iki ilahî kitaptır. Bu ikisi ümmü'l-kitabın suretidirler; ümmü'l-kitap da ilim mertebesidir. İnsan-ı kâmil ise bu iki nüshayı (akl-ı evvel ve külli nefsi) kendinde toplar. Nitekim İmam Ali -*kerremallâhu vechehû*- Efendimiz bu konuda şöyle bir şiir irad eder:

Şiir:

دواؤك منك وما تشعر * ودأؤك فيك وما تبصر
وتزعم أنك جرم صغير * وفيك انطوى العالم الأكبر
وأنت الكتاب المبين الذي * بأحرفه يظهر المضمّر⁶²

Şeyhü'l-Ekber İbnü'l-Arabî -*rahmetullahi aleyh*- şöyle buyurdu:

Şiir:

أنا القرآن والسبع المثاني * وروح الروح لا روح الأواني
فؤادي عند مشهودي مقيم * يشاهدكم وعندكم لساني⁶³

62 Dermanın sendedir bilmezsin
Derdin sendedir görmezsin
Sen kendini küçük bir şey sanırsın
Oysa en büyük âlem sende dürüldür
Sen apaçık olan o kitapsın ki
Harfleriyle gizli olan aşikâr olur.

63 Ben Kur'an ve Seb'ül-Mesani'yim
Kap ve kalıpların değil ruhların ruhuyum
Gönüm müşahede ettiğimin yanında durur
Sizi izler ve lisanım yanınızdadır.

7. Söz

اذكروا فقد رسول الله يذل عندكم مصيبتكم

“Peygamberimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- vefatını hatırlayın ki musibetleriniz hafiflesin.”

Ey hatırlayan kimse, bu sözün açıklamasına kulak ver!

Peygamberimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- vefatından kasıt, onun nuranî varlıktaki fenasıdır. Dolayısıyla onun Allah’taki fenasının anılması sizin fiil ve sıfatlardaki fenanızı hafifletir, demektir.

Yine bu sözde Peygamberimiz’in -sallallâhu aleyhi ve sellem- vefatından maksat fenada fani olmak olabilir. Bu durumda “musibetinizin” kısmı, Allah’ta fani olmaya karşılık gelir. Eğer böyle kabul edersek bu durumda Allah’ta fani olmak, fenada fani olmaya göre daha hafif bir şey olur. Hiç şüphesiz bu fena, fakr bakımından diğerinden daha üstündür. Nitekim Cenab-ı Hak: “Fakirlik iki cihanda da yüz karalıdır” buyurarak buna işaret eder. Yani cem’ü’l-cem makamında fiil, sıfat ve zat olarak varlıktan fani olmayı kasteder. Ya da “iki diyarda” lafzından kasıt sıfat ve isimleriyle (rububiyet) Allah’ın diyarı ve sıfat ve isimleri olmaksızın (uluhiyet) Allah’ın diyarı olabilir.

Şeyh Muhyiddin İbnü’l-Arabî bir şiirinde buna şöyle işaret eder:

Şiir:

رحيم بين رحمانين * كنهر بين البستانين

وتلميذ حديد القلب * كملقى بين أستاذين⁶⁴

64 İki rahman arasında bir rahim
İki bostan arasında bir nehir gibi